

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnan kirjallinen lausuntopyyntö

HE 125/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi

Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy kiittää sosiaali- ja terveysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua Hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi kansaneläkelain ja Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain muuttamisesta sekä eräiksi muiksi laeiksi.

Huomiot ikärajamuutoksiin ja vammaistukiin ehdotetuista muutoksista

Kokonaisuutena lakiesityksen taustalla olevat sosiaaliturvajärjestelmän yksinkertaistamis- ja selkeyttämispyrkimykset ovat tarpeellisia ja perusteltuja. Vuosikymmeniä sitten luodut etuusjärjestelmän periaatteet eivät välttämättä enää vastaa nykyistä yhteiskunnallista tilannetta ja niiden uudistaminen on kannatettavaa. Myös taloudellisten säästöjen hakeminen etuusjärjestelmästä on julkisen talouden tilanne huomioiden sinänsä ymmärrettävää.

Myös ikärajoin ehdotetut muutokset ovat sinänsä perusteltuja, mutta käytännössä niiden vaikutuksia on melko vaikea hahmottaa, koska kyseessä on niin laaja ja monisyinen kokonaisuus. Näin merkittäviä säästölakiesityksiä ei tulisi tehdä lain valmistelulle annetussa aikataulussa. Siirtymäsäännös ja porrastettu voimaan tulo aiheuttanee erityisesti vammaistukien osalta hyvin monenlaisia tilanteita, joista voi aiheutua myös epätasa-arvoa, mikä aiemmin vammaistukilainsäädännön uudistamisessa on osoittautunut haasteelliseksi.

Esityksellä ollaan hyvin pikaisella aikataululla tekemässä muutosta osittain samoihin etuusjärjestelmän osiin kuin jo vuoden 2024 budjettivalmistelussa

tehtiin. Ehdotetut säästöt kohdistuvat siis kertautuvasti samaan kohdejoukkoon, johon on jo kohdistettu säästötoimia. Muutettavaksi ehdotettujen etuuksien saajien nuorten kohderyhmä on erityisen haavoittuvassa asemassa. Ehdotetut muutokset voivatkin mahdollisesti estää ja vähentää vammaisten nuorten kouluttautumista ja oppivelvollisuuden suorittamista esimerkiksi vähävaraisissa perheissä tai maaseudulla asuvan nuoren kohdalla, jonka opiskeluvaihtoehdot ovat rajalliset. **Hallituksen yhtenä keskeisimpänä tavoitteena on saada mahdollisimman moni työikäinen kansalainen työllistymään ja esityksen voi joiltain osin arvioida olevan suoraan tämän tavoitteen vastainen.**

Monen vammaisen tai pitkäaikaissairaana nuoren oppivelvollisuuden suorittaminen ja kouluttautumismahdollisuudet heidän tarpeitaan vastaavissa oppilaitoksissa ovat vammasta tai sairaudesta johtuen rajallisemmat kuin muiden oppivelvollisuusikäisten nuorten. Myös nuoren äidinkieli voi vaikuttaa mahdollisuuksiin. Tästä syystä myös erilainen taloudellisen tuen tarve opintojen tukemiseen tulisi jatkossakin mahdollistaa. On perusteltua, että vammaisen nuori, joka ei vammansa vuoksi voi koskaan tehdä täysipäiväistä työtä, ei velkaannu opiskelujensa aikana, koska hänen mahdollisuutensa opintolainan takaisinmaksuun ovat pienemmät kuin vammattoman nuoren. Hän ei myöskään välttämättä pysty vammastaan johtuvista syistä opintojen ohella huolehtimaan lisätuloista esimerkiksi kesällä tai viikonloppuisin. **Koska alaikäisten vammaisten nuorten opiskelumahdollisuuksia ei jatkossa enää taloudellisesti tueta Kelan nuoren tai ammatillisen kuntoutuksen kuntoutusrahajärjestelmän kautta, tulisi heidän tilanteensa ehdottomasti huomioida positiivisen erityiskohtelun periaattein opintoetuusjärjestelmää uudistettaessa esimerkiksi lisäämällä opintorahaan tai lainanottovelvollisuuteen vammasta tai sairaudesta johtuvaa harkintaa.** Kaikkein vähävaraisimpien osalta vammaisten ja sairaiden lasten ja nuorten opiskelumahdollisuuksien tukemisen siirtäminen toimeentulotukijärjestelmän vastuulle on vastoin positiivisen erityiskohtelun periaatteita.

Ikärajojen nostaminen niin kuntoutusrahan, sairauspäivärahan kuin Kelan eläkkeidenkin osalta tulisi perustua yhdenmukaiseen systematiikkaan muun etuusjärjestelmän kanssa. Nyt ehdotettuja muutoksia perustellaan kuitenkin sekä vanhemman elatusvelvollisuudella että oppivelvollisuusiän nostolla osittain ristiriitaisesti. Vaikuttaa myös erikoiselta, että ikärajoja ei korjata kaikilta osin. Esimerkiksi Kelan myöntämän erityishoitorahan yläikäraja on 15 vuotta. Monilla perheillä - erityisesti nyt ehdotettujen muutosten toteutuessa - olisi kuitenkin välttämätöntä saada erityishoitorahaa myös sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta. Erityishoitorahan ikärajaa voi pitää joiltain osilta perusteltuna nyt, koska sen päättymisen jälkeen nuorelle on ollut mahdollista myöntää kuntoutusrahaa, eläkettä tms., joka osaltaan on ollut auttamassa perhettä selviytymään lapsen sairastumistilanteessa ja mahdollistanut vanhempien tiiviin mukana olon hoitoprosessissa

esimerkiksi syömishäiriöisen nuoren kohdalla. Lisäksi esityksen perustelujen valossa myös lapsilisän nykyiselle 17 vuoden yläikärajalle on vaikea löytää perusteita.

Oppivelvollisuuden suorittaminen on mahdollista alaikäisenä, mikä edelleen tämänkin esityksen ehdotusten toteutuessa huomioidaan oppivelvollisuusikä huomioiden työttömyysturvajärjestelmässä. **Työttömyysturvaan ehdotetun logiikan tulisi ulottua myös vähintään sairauspäivärahan ikärajiin.** Nyt käsittelyssä olevan lakiesityksen myötä voidaan päätyä tilanteeseen, jossa nuori voi suorittaa oppivelvollisuutensa 17-vuotiaana ja työllistyä, mutta hänelle/hänen työnantajalleen ei maksettaisi sairauspäivärahaa ennen kuin nuori täyttää 18 vuotta. Kokonaan epäselväksi jää, miten oppisopimuskouluttautuminen kuntoutuksena alaikäisenä olisi enää mahdollista. Tuntuu oudolta, että esitettyjen muutosten seurauksena alaikäinen työntekijä asetetaan lain edessä eri asemaan sairauden, vian tai vamman suhteen kuin täysi-ikäiset. On todennäköistä, että ehdotetulla muutoksella olisi myös kielteisiä vaikutuksia näiden nuorten työllistymiseen. **Kyseessä on luonnollisesti pieni joukko nuoria, mutta heidän tilanteensa tulisi yhdenvertaisuuden näkökulmasta huomioida.**

Toimeentulotuen osalta todetaan, että täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen määrän kasvua ei voida arvioida. **On kestävämpää, että hyvinvointialueiden vastuulla olevien toimeentulotuen muotojen kustannusvaikutusten arviointi jätetään hallituksen esityksissä toistuvasti tekemättä.** On todennäköistä, että sekä perustoimeentulotuen että täydentävän ja myös ehkäisevän toimeentulotuen kustannukset tulevat kasvamaan enemmän kuin esityksessä nyt on ennakoitu. **Toimeentulotuen kustannusten kasvaessa myös hyvinvointialueiden sosiaalialan ammattihenkilöiden resurssitarve kasvaa, mitä ei myöskään ole nyt sisällytetty vaikutusarvioihin edes huomiona.**

Asiakasmaksulain 7.3 §:n mukaan lastensuojelulaissa tarkoitetuista perhehoidosta tai laitoshuollosta taikka asumispalveluista aiheutuneiden kustannusten korvaamiseksi voidaan periä kohtuulliseksi katsottava maksu lapsen tai nuoren tuloista, korvauksista tai saamisista. Hyvinvointialue voi käyttää asiakasmaksulaissa säädettyä oikeuttaan periä ja nostaa asiakasmaksulaissa säädetty etuudet ja korvaukset ja käyttää ne lapselle järjestetyn hoidon ja huollon korvaamiseen. Näistä tuloista, korvauksista ja saamisista on kuitenkin varattava 40 % sijoitetun lapsen itsenäistymisvaroihin. Esitysluonnoksessa tulisi arvioida myös, miten ehdotetut muutokset vaikuttaisivat hyvinvointialueiden mahdollisuuksiin periä itselleen hoidon korvauksia sekä lapsen tilanteeseen itsenäistymisvarojen kertymisen suhteen. Todennäköisesti hyvinvointialueille kerättävät hoidon korvaukset ja itsenäistymisvarat pienenisivät.

Myös vammaisten nuorten osalta tulisi esitysluonnoksessa tarkemmin selvittää, mitä vaikutuksia kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä

Kansaneläkelaitoksen nuoren kuntoutusrahan alaikärajan nostamisella 16 vuodesta 18 vuoteen on hyvinvointialueiden tulokertymään ja sosiaalipalvelujen tarpeeseen. Osa eläkettä saavista vammaisista nuorista saattaa esimerkiksi asua laitoshoidossa ja hyvinvointialueella on oikeus periä eläketulo laitoshoidon kustannusten kattamiseksi. Erityisen tärkeää tämän arvioinnin tekeminen on suhteessa uuteen valmistelussa olevaan vammaispalvelulakiin, joka on ehdotettu myös tulemaan voimaan 1.1.2025 ja jonka soveltamisalaperiaatteeseen ehdotetaan merkittävää muutosta.

Nuoren kuntoutusraha on alun perin luotu ehkäisemään vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten siirtymistä eläkkeelle alaikäisinä ja turvaamaan heidän opiskeluaan ja kuntoutumistaan. Esitysluonnoksen perusteella Kelan kuntoutusrahajärjestelmään jäisi edelleen erillinen eläkkeisiin nähden etusijalla oleva nuoren kuntoutusraha (20 §), muilla perustein myönnettävien kuntoutusrahamuotojen lisäksi, ikävuosille 18 ja 19 -vuotta. Nuorten kuntoutusrahan yhtenä edellytyksenä on henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman (KHOPS) laatiminen, johon nyt ei ehdoteta muutosta. 20 §:n 3 momentissa henkilökohtaisen opiskelu- ja kuntoutussuunnitelman laatiminen asetetaan hyvinvointialueen tehtäväksi. Suunnitelma tulee toimittaa maksutta nuorten kuntoutusrahahakemuksen liitteeksi. Lisäksi pykälän 4 momentissa on erillinen asetuksenantovaltuus mm. suunnitelman laatimisen täsmentämiseksi. **Epäselväksi jää, miksi 20 §:n 3 momentissa säilytetään hyvinvointialueille täysi-ikäiselle nuorelle tehtävän erillisen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelman laatimisvelvoite, kun tehtävä on alun perin selkeästi asetettu alaikäisen nuoren oikeuksien toteutumiseksi ja mitä tämä käytännön toimeenpanossa tarkoittaisi. Esityksen mukaa KHOPS on jo alaikäisenkin kohdalla laadittu osin ainoastaan kuntoutusrahan hakemista varten, mistä syystä se ehdottomasti täysi-ikäisen kohdalla tulisi poistaa. Sääntelyä tulisi näiltä osin selkeyttää ja varmistaa samalla vammaisten ja pitkäaikaissairaiden nuorten oikeuksien toteutuminen.**

Huomioiden toinen lausunnolla oleva hallituksen esitysluonnos (HE 124/2024 vp), jossa nuorten ammatillisen kuntoutuksen kuntoutusrahaoikeutta rajataan mm. ns. Nuotti-valmennuksen osalta, näiden kahden esityksen yhteisvaikutukset sekä kohderyhmien päällekkäisyydet ja lopulliset oikeudet jäävät erittäin epäselviksi. Myöskään kuntoutus- ja kuntoutusraha- tai vammaisetusjärjestelmästä ei näiden kahden esitysluonnoksen perusteella vaikuta tulevan millään tavalla selkeä, vaan pikemminkin vielä epäselvempi ja vaikeammin hahmotettava ja perusteltavissa oleva kuin nykyisin. **Esitys myös lisännee erittäin heikossa asemassa olevien lasten ja nuorten köyhyyttä sekä vaikuttaa hyvinvointialueiden tulopohjaan enemmän kuin esityksessä on arvioitu tapahtuvan.**

Laki takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta

On perusteltua ja kannatettavaa jatkaa takuueläkkeestä annetun lain muuttamisesta annettua lakia vuoden 2025 loppuun ja tarvittaessa myös pidempään.

On tärkeää toimeenpanna täysimääräisesti hallitusohjelman kirjaus ns. lineaarisen mallin toteuttamisesta ja samalla huomioida se, ettei muutoksen vaatimia tietojärjestelmämuutoksia välttämättä pystytä tekemään lyhyellä aikajänteellä. Myös Kelan eläkejärjestelmään tulisi säätää palkan ja eläkkeen joustavasti yhteensovittava malli.

HYVIL

Jaana Viemerö
erityisasiantuntija

Ellen Vogt
erityisasiantuntija